

МІСЦЕ ТА ФОРМА ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ СЕРЕД ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Джус Андрій

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)*

Науковий керівник Ільків О. В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)*

Анотація. У статті досліджено місце та форму цифрових речей у системі об'єктів цивільного права України. Цифрові речі, як нематеріальні об'єкти з майновою цінністю, набувають все більшої правової значущості у зв'язку з цифровізацією суспільних відносин. Проаналізовано сучасні підходи до правової природи цифрових речей, особливості їх класифікації та правового режиму. Окрема увага приділена внесеним у 2023 році змінам до Цивільного кодексу України, які закріплюють поняття «цифрова річ». Розглянуто теоретичні та практичні аспекти інтеграції цифрових речей у правову систему, а також проблеми юридичної ідентифікації, власності та регулювання у цифровому середовищі.

Ключові слова: цифрові речі, цивільне право, віртуальні активи, правовий статус, цифровізація.

Abstract. The article explores the place and form of digital things within the system of civil law objects in Ukraine. As intangible objects with economic value, digital things are gaining increasing legal significance in light of the ongoing digitalization of social relations. The study analyzes current approaches to the legal nature, classification, and legal regime of digital things. Special attention is given to the amendments made in 2023 to the Civil Code of Ukraine, which introduced the definition of “digital thing.” The paper also examines theoretical and practical aspects of integrating digital things into the legal system, along with issues of legal identification, ownership, and regulation in the digital environment.

Keywords: *digital things, civil law, virtual assets, legal status, digitalization.*

У сучасному світі цифровізація торкається майже всіх сфер життя, включаючи право. З появою нових об'єктів, таких як цифрові речі (віртуальні активи, NFT, цифрові токени тощо), виникає необхідність уточнення їхнього місця у системі об'єктів цивільного права України.

Цифрова річ — це нематеріальний об'єкт, що існує виключно у цифровій формі, має визначену вартість і може бути об'єктом правочинів. Цифрові речі не мають фізичної форми, однак можуть виступати аналогом речей у традиційному правовому розумінні завдяки своїм властивостям: відокремленості, доступності, можливості бути у власності та передаватися від однієї особи до іншої.

Національне законодавство України досі перебуває у процесі адаптації до цифрової реальності.

Цивільний кодекс України поки не містить прямого визначення «цифрової речі», але в контексті цифрових активів вбачається перспектива розширення класифікації об'єктів цивільних прав. В Україні дослідження правового статусу цифрових речей як об'єктів цивільного права активно ведуться науковцями та практиками, зокрема: *Бацуца Віталій Михайлович* у своїй дисертації "Охорона прав на цифрові (віртуальні) активи" досліджує правову природу цифрових активів, їх властивості як об'єктів цивільних прав, а також механізми функціонування ринку цифрових активів в Україні. Він проводить порівняльно-правовий аналіз регулювання цих питань у законодавстві держав-членів ЄС та розробляє пропозиції щодо вдосконалення нормативного регулювання відповідної сфери суспільних відносин [2]. *Бабецька Ірина Ярославівна* у статті "Цифрові речі як об'єкти цивільних прав" аналізує поняття "цифрова річ" та її місце в системі об'єктів цивільних прав. Вона обґрунтовує тезу про доцільність закріплення цифрових речей у Цивільному кодексі України через категорію "благо", що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність [1]. *Шишка Наталія Віталіївна* у своїй публікації "Деякі роздуми про цифрові речі як об'єкти цивільних прав" відзначає, що внесені зміни до Цивільного кодексу України, які стосуються "цифрових речей", потребують подальшого вдосконалення для усунення термінологічної невідповідності та забезпечення чіткості правового регулювання у цій сфері [13]. *Даниленко Олександр Вікторович* у доповіді "Щодо цифрових речей як нових об'єктів цивільних прав" розглядає цифрові речі як нові об'єкти цивільних прав, аналізує їх правовий режим та місце в системі об'єктів цивільного права України [4]. *Гулейков Ігор Юрійович* у своїй роботі "Співвідношення цифрового та віртуального активу" Гулейков досліджує

питання співвідношення цифрових та віртуальних активів, визначає їх правову природу та пропонує розглядати віртуальні активи як вид цифрових активів, що є більш широкою правовою категорією [3].

Ці дослідження сприяють формуванню правового підґрунтя для регулювання цифрових речей в Україні та інтеграції національного законодавства до європейського правового простору.

Відповідно до статті 177 ЦКУ, об'єктами цивільних прав можуть бути речі, включно з грошима та цінними паперами, інше майно, результати робіт і послуг, результати інтелектуальної діяльності, а також інші матеріальні й нематеріальні блага [12].

Цифрові речі, хоч і є нематеріальними, здатні бути індивідуалізованими, оцінюваними, та реалізованими у майнових відносинах. Це дає підстави вважати їх окремим різновидом нематеріального майна, або ж новою формою речей у цивільному праві.

У серпні 2023 року Верховна Рада України ухвалила законопроекти №6447 і №6576, якими внесено зміни до Цивільного кодексу України, доповнивши його статтею 179-1 «Поняття цифрової речі». Згідно з цією статтею, цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. До цифрових речей віднесено віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті [9-10].

Право власності або інші речові права на цифрові речі реалізуються через спеціальні технічні механізми — цифрові підписи, смарт-контракти, блокчейн-реєстри тощо. Такі технології забезпечують юридичну фіксацію прав і їхню передачу, замінюючи традиційні документи та реєстраційні процедури.

Серед основних проблем правового статусу цифрових речей можна окреслити наступні:

- відсутність чіткого визначення в цивільному кодексі;
- суперечки щодо класифікації: чи є цифрові речі майном, речами чи об'єктами інтелектуальної власності;
- проблеми юрисдикції та ідентифікації власника у децентралізованих системах.

У процесі оновлення Цивільного кодексу України першочергово необхідно зосередитися на комплексному перегляді підходів до визначення об'єктів цивільного права. Починати реформу слід із концептуального рівня — формування цілісного бачення того, що є об'єктом права, які його ознаки, види та роль у правовій системі.

Особливу увагу слід приділити визначенню, що саме становить об'єкт цивільного права, а що є лише формою його прояву. Такий поділ важливий для забезпечення правової ясності. На сьогодні Цивільний кодекс не містить загального визначення поняття «об'єкт», що створює певну

правову невизначеність. У зв'язку з цим доцільно хоча б встановити базові класифікаційні ознаки, які відрізняють той чи інший тип об'єкта.

Цивільне законодавство України в його нинішньому вигляді передбачає, що об'єкти цивільних прав повинні бути оборотоздатними, тобто здатними брати участь у цивільному обороті. Проте відсутня цілісна концепція оборотоздатності, її правові межі та форми реалізації не визначені. Від 2004 року так і не ухвалено спеціального закону, який мав би окреслити ці параметри. Через це виникає невідповідність між статтями 177 та 178 Цивільного кодексу, яка вимагає усунення шляхом системного перегляду розділу про об'єкти [12].

Ще однією проблемою є відсутність належного теоретичного підґрунтя, яке відповідало б сучасним реаліям. Більшість теорій, що нині використовуються в цивілістичній доктрині, базуються на підходах, сформованих ще у XX столітті, зокрема в роботах О.С. Йоффе [5]. Ці теорії, хоча й мали значну наукову цінність у свій час, нині стали академічним мінімумом і не забезпечують практичної ефективності в умовах цифрової економіки та інформаційного суспільства.

Важливо також враховувати загальні положення ЦК, зокрема статтю 1, яка визначає сфери його регулювання. Залежно від видів відносин, що регулюються, виникають відповідні категорії об'єктів — матеріальні (майнові) та нематеріальні (немайнові). Проте у чинному законодавстві наявне змішання цих понять. Наприклад, немайнові активи по суті є майновими правами, права інтелектуальної власності, будучи нематеріальними, мають чіткий майновий зміст, а інформація — економічну цінність.

Усе це свідчить про теоретичний конфлікт між формальним поділом об'єктів та їх реальним змістом, що негативно позначається на правозастосуванні. Особливо це видно на прикладі регулювання нематеріальних благ, закріпленого в главі 15 ЦК, яке вимагає суттєвого вдосконалення. Вирішення цих проблем є ключовим для формування сучасного та ефективного цивільного законодавства.

Наведені визначення об'єктів цивільного права страждають від змішування правових, економічних та технічних аспектів, що ускладнює розуміння їхньої сутності. Зокрема, проникнення економічної термінології, такої як "активи", в правові норми призводить до суперечливих визначень, як це видно на прикладі "віртуальних активів".

Визначення віртуального активу як нематеріального блага, що є сукупністю даних в електронній формі, але при цьому має вартість і може посвідчувати майнові права (а може й ні), містить внутрішні суперечності:

– форма є нематеріальною, але зміст – матеріальний, оскільки актив завжди має вартість.

– не зрозуміло, як формується ця вартість, якщо актив не посвідчує майнові права.

– майнові права є окремим об'єктом, і їхнє посвідчення має відбуватися у певній формі. якщо один об'єкт посвідчує інший, виникає подвійний або складний об'єкт. подібні помилкові положення, на мою думку, вже існують у законодавстві про інтелектуальну власність. посвідчення об'єкта має відбуватися за допомогою документа (свідчення, цінного папера).

– вводиться поняття об'єкта забезпечення об'єкта, що ускладнює розуміння до потрібного рівня.

– сукупність даних є інформацією, яка сама є об'єктом права (статті 177 та 200 ЦК), що призводить до багаторівневого нашарування об'єктів.

Все це свідчить про те, що законодавець заплутався в розумінні об'єктів права і продовжуємо поглиблювати ці суперечності замість того, щоб їх усунути.

На нашу думку, сутністю визначення об'єкта має бути не його субстанція (матеріальна чи нематеріальна, цифрова чи електронна), а його місце у правовідносинах, оскільки закон регулює саме відносини. Перелік об'єктів у статті 177 ЦК є відносно логічним, за винятком деяких неточностей (прив'язання цінних паперів, грошей до речей, а також об'єднання майнових прав і майна). Ключовим для регулювання об'єктів, на мою думку, має бути поділ на: а) майнове благо в тілесній чи безтілесній формі, наявне чи очікуване, що має майнову оцінку; б) роботи та послуги зі значенням набуття прав на результат (майнового чи немайнового характеру) або без цього; в) немайнові блага, що не мають матеріального змісту та майнової оцінки.

Якщо взяти це за основу, інформація може визначатися і як майнове благо, і як цифрова річ, а може й не мати такого статусу. В іншому випадку відбувається об'єднання речі як майнового об'єкта та інформації як нематеріального блага, що є розбіжністю як за формою, так і за суттю. Також слід враховувати унікальність, можливість копіювання та доступність об'єкта. Це виходить за межі теорій про абсолютність та відносність прав. Більшість усталених теорій об'єктів цивільних прав вже застаріли, але нові закони приймаються без урахування специфіки об'єктів, які слід визначити універсально в ЦК. В результаті ми не маємо чіткого бачення об'єктів та їх належного регулювання.

Щодо форми об'єктів, можливо, варто оперувати термінами "тілесна" та "безтілесна" субстанція, відносячи до останньої майнові права, інформацію тощо. Потім слід визначити форму існування цієї субстанції – у мережі, в цифрі. Після цього можна буде класифікувати об'єкти на прості та складні (включаючи бази даних, інший контент). Вже зараз виникають непорозуміння з поняттям "структури власності" та "хеш структури".

На сьогодні, необхідно чітко розмежувати, що є об'єктом і підлягає правовому регулюванню як об'єкт, що є його формою, а що є технічним засобом (наприклад, веб-сторінка, реєстри). Також слід визначитися з веб-сайтом та обліковим записом. Закон "Про авторське право і суміжні права" визначає власника веб-сайту як особу, яка володіє обліковим записом та встановлює порядок використання веб-сайту, що змушує визнати веб-сайт об'єктом права власності [7].

Другою ключовою позицією є оборот об'єктів, який має включати не лише передачу речі, а й запис у відповідному реєстрі (для прав інтелектуальної власності, цифрових об'єктів – відкриття доступу). Це слід відобразити у статті 178 ЦК та врахувати в законопроекті № 6447. Також важливим є питання копіювання [10].

Тому слід вирішити, через яке поняття визначати цифрові речі – "речі", "майнові права" чи "інформацію". Для уникнення проблем з розумінням інформації як об'єкта цивільних прав, я вважаю, що від визначення цифрових речей як інформації слід відмовитися.

У цивільному обороті вже усталене порівняння майнових прав до речей, і навряд чи є сенс відмовлятися від цього. Майновими правами є й цінні папери у будь-якій формі. Отже, цифрові речі тяжіють до майнових прав, хоча термін "цифрові речі" стає все більш звичним. Аналогічна ситуація з грошима в різних формах.

Тому головне – проаналізувати, чи впливає цифрова форма на сутність об'єкта і чи не перетворює вона його на інший об'єкт. Також слід враховувати, що існування об'єктів у тілесній та цифровій формі може призвести до їх внутрішнього поділу або виокремлення в самостійний об'єкт з особливим правовим режимом.

Аналіз судової практики України щодо визначення місця та форми цифрових речей ілюструє перші кроки судової системи України у визначенні правової природи цифрових речей та їхнього місця серед об'єктів цивільних прав.

Справа № 320/45141/24 (Київський окружний адміністративний суд, 07.03.2025): Щодо електронних грошових замінників. У цій справі Київський окружний адміністративний суд розглядав питання кваліфікації електронних грошових замінників як цифрових речей. Ключовими моментами рішення є [6]:

– Неконкретизація контролюючим органом: Суд звернув увагу на те, що контролюючий орган не визначив конкретний вид цифрових речей, до якого відносяться електронні грошові замінники (віртуальні активи, цифровий контент тощо). Це підкреслює проблему відсутності чіткої законодавчої класифікації різних видів цифрових об'єктів.

– Застосування положень ЦК про речі за відсутності спеціального регулювання: Суд зазначив, що правовий режим цифрових речей

визначається законом, і за відсутності спеціальних норм до них можуть застосовуватися положення Цивільного кодексу України, що регулюють речі, якщо це не суперечить їхній природі. Це свідчить про тенденцію судової практики використовувати аналогію закону для регулювання відносин, пов'язаних з цифровими об'єктами, до прийняття спеціального законодавства.

– Визнання необхідності спеціального законодавства: Згадка про те, що особливості правового режиму цифрових речей мають визначатися законом, підкреслює усвідомлення судом недостатності загальних положень ЦК для адекватного регулювання цієї сфери.

Це рішення підтверджує, що суди визнають існування категорії "цифрові речі", але водночас вказують на відсутність чіткого законодавчого визначення їхніх видів та правового режиму. Це підсилює аргумент на користь необхідності розробки спеціального законодавства, яке б враховувало специфіку різних видів цифрових об'єктів.

Справа № 922/95/20 (Східний апеляційний господарський суд, 02.12.2020): Щодо крипто валюти. У цій справі Східний апеляційний господарський суд розглядав питання чинності електронного договору щодо придбання криптовалюти та законності виконання зобов'язань за ним. Важливими аспектами рішення є [11]:

– Визнання чинності електронного договору: Суд підтвердив можливість укладення та виконання зобов'язань щодо криптовалюти через публічний електронний договір. Це свідчить про визнання криптовалюти як об'єкта цивільного обороту, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки.

– Кваліфікація криптовалюти як титульних знаків: Суд визнав правову природу криптовалюти як титульних знаків. Титульні знаки є одним із видів бездокументарних цінних паперів, що фіксують певні майнові права. Така кваліфікація є спробою інтегрувати криптовалюту в існуючу систему об'єктів цивільних прав, відносячи її до категорії майнових прав.

Це рішення є важливим прецедентом, оскільки воно прямо визнає криптовалюту об'єктом цивільних прав та визначає її правову природу як титульних знаків. Це підтримує підхід щодо віднесення певних видів цифрових активів до категорії майнових прав, що є одним із можливих шляхів інтеграції цифрових речей у систему об'єктів цивільного права України.

Отже, аналіз теоретико-правових аспектів та судової практики щодо цифрових речей у системі об'єктів цивільного права України дає змогу сформулювати такі загальні висновки:

1. Визнання цифрових речей як об'єктів цивільних прав є об'єктивною необхідністю, зумовленою розвитком цифрової економіки та зростанням їхньої ролі у цивільному обороті.

2. Національне законодавство України перебуває на початковому етапі правового регулювання цифрових речей. Прийняття Закону України «Про віртуальні активи» та внесення змін до Цивільного кодексу України є важливими кроками, проте потребують подальшого розвитку та конкретизації.

3. Існують різні наукові підходи до визначення місця цифрових речей у системі об'єктів цивільних прав, зокрема через розширене тлумачення категорії «речі», віднесення до «іншого майна» або «майнових прав», виокремлення самостійної категорії «цифрові об'єкти». Оптимальним підходом є врахування їхньої специфічної нематеріальної форми та майнової цінності.

4. Судова практика підтверджує визнання цифрових речей об'єктами цивільних прав, проте констатує відсутність чіткого законодавчого визначення їхніх видів та правового режиму. Суди схильні застосовувати аналогію закону, використовуючи положення ЦК України про речі та майнові права, до врегулювання відносин у цій сфері.

5. Ключовими проблемами правового статусу цифрових речей залишаються: відсутність комплексного законодавчого регулювання, суперечки щодо їхньої класифікації, питання оборотоздатності, а також проблеми юрисдикції та ідентифікації власників у децентралізованих системах.

6. Подальше вдосконалення цивільного законодавства України у сфері регулювання цифрових речей має передбачати: уніфікацію термінології, визначення загальних принципів правового режиму, розробку спеціального законодавства для окремих видів цифрових об'єктів, а також врахування особливостей їхнього обороту та захисту прав.

7. Важливим є чітке розмежування між об'єктом цивільного права, його формою (цифрова, електронна) та технічними засобами його існування. Це сприятиме уникненню теоретичної плутанини та забезпеченню ефективного правового регулювання.

8. Судова практика відіграє важливу роль у формуванні правового статусу цифрових речей, і її подальший розвиток та узагальнення сприятимуть уточненню правового режиму цих об'єктів.

Таким чином, інтеграція цифрових речей до системи об'єктів цивільного права України є складним, але необхідним процесом, що вимагає узгоджених зусиль законодавців, науковців та практиків для забезпечення стабільності цивільного обороту в умовах цифрової трансформації суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабецька І. Я. Цифрові речі як об'єкти цивільних прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2020. Вип. 61(2). С. 17–21.
2. Бапуца В. М. Охорона прав на цифрові (віртуальні) активи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2021. 221 с.
3. Гулейков І. Ю. Співвідношення цифрового та віртуального активу. *Теорія і практика правознавства*. 2021. Вип. 2(20). С. 1–10.
4. Даниленко О. В. Щодо цифрових речей як нових об'єктів цивільних прав. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах інформаційної ери* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2023. С. 112–115.
5. Йоффе Абрам Федорович / В. М. Томашик. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011, оновл. 2023. URL: <https://esu.com.ua/article-13013>.
6. Київський окружний адміністративний суд. *Рішення у справі № 320/45141/24 від 7 березня 2025 р.*
7. Про авторське право і суміжні права: Закон України № 3792-XII від 23 груд. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.
8. Про віртуальні активи: Закон України № 2079-IX від 17 лют. 2022 р. *Голос України*. 2022. № 47.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання обороту віртуальних активів : законопроект № 6576.
10. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо об'єктів цивільних прав : законопроект № 6447.
11. Східний апеляційний господарський суд. Постанова у справі № 922/95/20 від 2 груд. 2020 р.
12. Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16 січ. 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
13. Шишка Н. В. Деякі роздуми про цифрові речі як об'єкти цивільних прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 178–181.